

MAGYAR SIKETNÉMA = OKTATÁS

A „SIKETNÉMA-INTÉZETI TANÁROK ORSZ. EGYESÜLETÉNEK“ HIVATALOS LAPJA.

Megjelenik minden hó elején legalább egy ivnyi terjedelemben.

<p>Előfizetési ár: Egész évre: Tagok számára . 7 kor. Mások számára 12 kor.</p>	<p>Felelős szerkesztő: GÖNCZI GYULA. Kiadó és laptulajdonos: a Siketn.-int. Tanárok Orsz. Egyesülete.</p>	<p>Szerkesztőség és kiadóhivatal: Kecskemét, Templom-utca 95. szám.</p>
---	--	---

Tartalom. Javaslat a siketnéma fiúk ipari kiképzésének a megoldására. Schulmann Adolf. — A siketnémák beszédtanításának anyagi és alaki terjedelme. Wolkóber János. Szerkesztői jelentés. Gönczi Gyula. — A mássalhangzók (konzonánsok) kifejlődése a siketnémák I. (artikulációs) osztályában. Irta Stern Ottó, fordította Váradai Zsigmond. — Vegyesek.

Javaslat a siketnéma fiúk ipari kiképzésének a megoldására.

A siketnémák továbbképzésének az ügye oktatásügyünk egyik legfontosabb és legaktuálisabb kérdése. Természetes dolog, hogy az életben való boldoguláshoz, érvényesüléshez nemcsak alapot akarunk teremteni növendékeinknek, hanem tőlünk telhetőleg igyekszünk azon is, hogy a nyert alapon tisztességes megélhetést biztosíthassanak maguknak. Félmunka és lelkiismeretlenség volna az, ha a siketnémák sorsával az intézetből való végleges távozásuk után nem törődnénk. A legtöbb esetben csakhamar kárba veszne a reájuk fordított nagy szellemi, erköcsi tőke és anyagi áldozat.

Az intézet nyolce évfolyamának az elvégzése után a siketnéma még nem önálló annyira, hogy sorsának intézését biztos kézzel és józan belátással vezesse. Egy csekély botlás először, azután még egy s halad lefelé a lejtőn és ritka az az eset, midőn szerencsés körülmények visszatérésre vezérlik. Lenni kell tehát valakinek, aki hiányzó belátását pótolja. A legtermészetesebb, hogy az első sorban a szülőnek kötelessége. S akinek józan életű, jó szülei vannak, az meg is nyeri tőlük mindazt, amire szüksége van. Azt segítik szülei jó tanácsal, útbaigazítással és anyagilag addig, amíg megállapodott gondolkodású férfivá válik, aki két keze munkájával önmagát és családját eltarthatja.

Ha ez minden alkalommal így volna, nem kellene aggódnunk kilépő növendékeink jövőjén. De sajnos, ez a legritkább esetek közé tartozik! Siketnéma gyermekeink nagyobb része földhöz-ragadt szegény szülőktől származik, akik maguk is jóformán éheznek otthon, ezenkívül műveletlenek, nagyrészüik iszákos, erkölestelen életű. Az ily szülőktől alig várhatnak valamit gyermekeik, sokszor még csak jó tanácsot sem. Ezeknek a siketnémáknak jövője van veszélyeztetve. Otthon nem tanácsos lenniök, de még abban a faluban sem esetleg valamelyik mesternél. Az intézeti nevelés-tanítás eredményeit meg

kell őrizni, különösen künn az életben, mert ott sok veszélynek van kitéve a fogékony ifjú lélek. Kezünkbe kell ragadni a gyeplőt, szülőik helyett nekünk kell segítségükre lennünk. Ez alkalommal csak azokról kívánok szólni, akik az ipari pályát választják; s ezt választja siketnémáink legtöbbször. A legegyszerűbb megoldás ez: becsületes és jó mesterembereknél kell őket elhelyezni. Igen ám, de itt a baj! Nem tagadom, van ezekből elég, csakhogy elenyészően kevés számú ily mesternél van siketnéma tanonc. A siketnéma csak siketnéma, jóllehet van olyan ügyes, mint épérezékű társa. Jó mesterember nincs rászorulva a siketnéma tanoncra, kap őt elég jó tanoncot az épérezékűek sorából is, s ezért nem is fogad fel siketnémát. Kivétel persze van. Sajnos, siketnéma növendékeink nagyrésze harmad-, negyedrangú mesterembereknél van elhelyezve. Szülei nem alkalmasak arra, hogy segítsenek rajta, így önhibáján kívül a pusztulás és nyomor martaléka lesz. Hazánk ipara erős fejlődésben van, művelt és józanéletű iparosnak kell már annak lennie, aki ily körülmények közt, az erős versenyben helyt akar állani és részt kér.

Különösen a siketnémának kell művelt, ügyes iparossá válnia, mert az ő helyzete nehezebb. Hogy tényleg azzá lehet, számos példa igazolja. Tehát nemcsak emberi érzésünk, felebaráti szeretetünk parancsolja, hogy adjuk meg neki erre a módot és alkalmat, de a reális számítás is. Ragadjuk ki őket a rossz mesteremberek műhelyeiből s helyezzük el ott, ahol megadatik a biztos lehetőség arra, hogy *emberré* válják. Amit a társadalom, az állam anyagilag reá áldoz, segítvén őt, mert segítségre szorul, azt ő majdan, mint hasznos polgára e hazának, sokszorosán fizeti vissza.

Engedtessék meg nekem erről a tárgyról a magam gondolatát e lap hasábjain az alábbiakban előadni.

Az ország különböző városaiban különféle állami ipari szakiskolák vannak, sok oly helyen is, ahol siketnéma-intézet is van. Így pl. Ungváron agyagipari szakiskola, Pozsonyban szövő- és nőipari, Budapesten építő-, fémipari stb., Körmöcbányán csipkeverő-, Szegeden fém-, fa- és építő-ipari, Aradon fa-, fémipari, Temesváron fa-, fémipari, Kolozsváron fa-, fém-, építő- és nőipari, Debrecenben női ipari szakiskolák. E szakiskolák államiak, 4 évfolyamból állanak, mely évfolyamok alatt növendékeik elméleti és gyakorlati kiképzést nyernek és valamely iparágat teljesen elsajátítanak, úgy, hogy az egyes intézetekből mint kész, művelt és jó iparosok kerülnek ki. A kereskedelemügyi m. kir. miniszterium a szegénysorsú növendékeket évi 300 korona segélyben részesíti, amelyből fentarthatják magukat. Ezekben a szakiskolákban elsajátítható iparágak értelmi, kézügyességi és különösen egészségi szempontból teljesen megfelelnek nemcsak jó, de közepes tehetségű siketnémáinknak is. Az ungvári agyagipari szakiskola igazgatójától tudom, hogy a siketnéma fiúkat szívesen fölvennék, csak az elméleti oktatás kérdését kellene megoldani, mivel ők nem értenek a siketnémák tanításához. Ezért azt ajánlom, kérjük meg a vallás- és közoktatásügyi és kereskedelemügyi kormányt arra, rendelje el azt, hogy az oly városban lévő ipari szakiskolákba, ahol siketnéma-intézet is van, a nyolc osztályt végzett siketnéma növendékek rendes

tanulóul véteessenek fel oda; valamint hogy az elméleti oktatást külön óradijak, vagy tiszteletdíj fejében siketnéma-intézeti tanár lássa el. Ez csekély anyagi áldozattal megvalósítható. Így elérhetnők, hogy siketnémáink jövőjét biztosítanánk, a lelkiismeretlen és műveletlen iparos mesterek kezeiből megszabadítanók és belőlük intelligens iparos válnék. A vallás- és közoktatásügyi kormánynak talán anyagi áldozatába sem igen kerülne, mert a szegénysorsú növendékeket, tehát a siketnémákat is, a kereskedelemügyi miniszterium segélyezné, esetleg a siketnémák tanárainak óradijait is ugyanaz vállalná magára.

A kereskedelemügyi m. kir. miniszterium által 1908. évi aug. 7-én 65102. sz. a. kiadott tantervből megállapítható, hogy pl. az ungvári agyagipari szakiskolában a terv értelmében a siketnémák alábbi tárgyakat tanulják siketnéma-intézeti tanároktól:

	I.	II.	III.	IV.
	é	v	f	o
	l	y	a	m
Magyar nyelvet	2 órán	2 órán	2 órán	2 órán
Számtant	2 „	2 „	1 „	— „
Természettant	2 „	— „	— „	— „
Vegy- és ásványtant	— „	2 „	— „	— „
Könyvviteltant	— „	— „	— „	2 „
Mértant	6 „	2 „	— „	— „

Miután pl. az ungvári agyagipari szakiskola igazgatósága ez esetben rendes tanulóul venné fel a siketnémákat, a terv megvalósítása a fent kimutatott 27 óra engedélyezésétől függne. A növendékek eltartásáról a kereskedelemügyi miniszteriumtól nyerendő fejenkénti 300 korona segély ellenében a siketnémák intézete gondoskodnék, s így aránylag csekély áldozattal az indítványban említett ipari szakiskolák megnyílnának a siketnémák számára.

Kérem az egyes intézetek igen tisztelt igazgatóit, tanárait, mondják el véleményüket e javaslatról. Helyesnek tartják-e vagy nem? és miért?

Schulmann Adolf.

A siketnémák beszédtanításának anyagi és alaki terjedelme.

Irta és a Siketnéma-intézeti Tanárok Orsz. Egyesületének 1910. évi június 28-án és 29-én Budapesten tartott évi rendes közgyűlésén felolvasta **Wolkóber János**, a siketnémák váci kir. intézetének tanára.

Kedves Kartársak!

A minap — az ősszel volt még — sétálván a Duna partján, játszó kis gyermekek mellett mentem el. Nem is nagyon ügyeltem rájuk, csak akkor, amidőn az egyik 2—3 éves kis emberke „*Megállj csak, majd adok én neked*“ kiáltással kizökkentett a gondolataimból. Gondolatom egyszerre a mi oktatási mezőnkre terelődött, mert súlyos bírálatát láttam a mi tanításunknak, a mi tanítási eredményünknek abban a gyermeki kiáltásban.

Mert valljuk be őszintén, melyikünk éveken át tanuló siketnéma tanítványa képes ezt a roppant egyszerű és köznapi kifejezést: „*Megállj csak, majd adok én neked*“ — használni?

Ugy-e, hogy kevesen vagyunk!

Hanem ha kérdeznők a mellék-világtájakat, vagy hogy ^{5,6} átmérőjű kör területét számitsa ki, kinnal-bajjal tán feleletet kapnánk.

Ennek a, mondhatni *általános* állapotnak a létezése, a beszédtanítás körül divó szokások tanulmányozása, megfigyelése érlelte meg bennem e felolvasásom eszméjét. Ime, kartársaim elé hozom gondolataimat, aggályaimat, tanításbeli szokásaimat, s kérem önöket, legyenek figyelmes hallgatóim, s szigorú bírálóim.

Felolvasásom tárgya bő anyag, felöleli az egész munkánkat. A mit tantervünk erről ír, abban sok értékes és hasznos utasítást, tanácsot találunk s felolvasásommal felesleges munkát végeznék, ha igazán követnők a tanterv szellemét.

De mikor a tanterv is — bár a fejlődő gyermek természetes beszédfejlődését veszi alapul — „*beszédköröket*“, „*gyűrűzetes haladást*“ és „*leíró szemléltetést*“ emleget és így ellenkezésbe jön önmagával: annál inkább félős, hogy az ily cím alatt csoportosított tanítani valók végeredményükben valóban *beszédkörök* stb. lesznek.

Én a siketnémák beszédre való tanításánál két célt tűztem ki:

1. hogy a némát megértsék,
2. hogy beszélgetni lehessen vele.

A megértés, a tiszta kiejtés alapvetője az első osztály. Nem ide tartozik annak elbírálása, melyik fontosabb dolog a mi tanításunknál: az-e, ha a néma csengő kiejtéssel érthetően, de nyelvtanilag helytelenül beszél, vagy az-e a jobbik tanuló, aki mindennel tisztában van, csak épen... nem értjük; de mégis feltűnő az a ragaszkodás, melyet egy-egy tisztább kiejtésű, máskülönben gyenge tanuló iránt tanúsítunk, ha arról van szó, vigyük-e felsőbb osztályba vagy ne.

A tulajdonképeni beszédtanulás a II. osztályban kezdődik. Itt alapozódik a beszéd tartalmi és alakai része. Az anyagot a tanterv előírja, ez azonban oly bő, hogy ezt jól elvégezni nem lehet. Az átmenet sincs meg az I. és II. oszt. között. Időt rabol a II. osztályban a számtan, egészen elegendő volna, ha 10-ig számolnánk. Amit számtanból elhagyunk, az attól nyert időt beszélgetésre lehetne fordítani. Igen *beszélgetésre*, k. kartársak. Hisz mi a beszéd tulajdonképen? *A beszélgetés!! A beszélgetés*, ez legyen a mi végcélunk, a mi törekvésünk. *Beszélgetni, beszélgetni!* Ezt írnám minden tanterem falára, minden tankönyv címlapjára, mindenki szívébe, eszébe.

Csakhogy az a baj, nekünk alkalmazkodni kell a tantervhez és — a miniszteri biztos úrhoz, aki szigorú tekintettel kérdi: „*Elvégezte-e az anyagot?*“ Elvégeztem-e? Persze hogy el, el kell végeznem, hisz kiszabtam hónapról-hónapra, hétről-hétre a tanítani valómat, és bár találnék magamnak égetőbb dolgot, semhogy az *ebről* beszéljek, mégis csak hajszolom az ebet tán 6—7 éven át minden osztályon keresztül, előveszem a mesterembereket 6 éven keresztül, hogy elmondhaszam: „*Igen kérem, elvégeztem az anyagot.*“ Vagy talán *kivégeztem?* . . . Valószínűleg!

Az a sok vizsgálat, az a sok kutatás, amit évről-évre tapasztalunk, oly kerékkötője az egyéniség kifejlődésének, a tanítási szabadságnak, hogy az elszomorító. Kákán csomót keresni, kicsinyes okok miatt keserűséget okozni, mindenben bűnöst, mulasztást keresni: kezdi megteremni a gyümölcsét; ambíciók letörnek, az emberek kedvtelenednek, idegenkednek, menekülnek a pályáról. Vizsgálatra szükség van, ellenőrzésnek kell lenni, csak hogy ez ne fajuljon el hatalmassággá, legyen alapja a bizalom, a kartársi eggyűvétartozás.

Mélyreható összefüggés van az u. n. „hivatalos vizsgálat” között és a tanítási eredmény között. Jogosságát nem vitatom, csak a kinövéseit kárhoztatom.

Sokan azt gondolják, hogy mi köze az itt elmondottnak a beszédtanításhoz? Nagyon is sok! Ami a beszédtanítási eredmény elérését sietteti vagy lassítja, azt lehetőleg mind felsorolom.

E dolgok előrebocsátása után hozzáfoghatok felolvasásom első pontjának a kifejtéséhez. Amit eddig mondtam, arra való volt, hogy kimutassam a tanítási eredménnyel látszólagosan össze nem függő dolgok jelentőségét, hatását a tanításbeli eredményre.

I.

„Köznapi érintkezés anyaga első sorban biztosítandó. Ez az anyag alaki szempontból is legyen a legszükségyszerűbb.”

Ezt az állítást alig kell fejtegetnem, szépen és jól van az megírva a tanterv módszeres utasításaiban. De állapotunk meg kissé mégis! A szükségyszerűség nem ott kezdődik és végződik, hogy vele a tanterembeli dolgokat elintézzük. Ilyenek: „*Ülj le*” „*Allj fel*” jók, keltenek is. Sőt ezek legyenek az elsők, mert sokszor értékesíthetők, a beszélési kedvet is fokozzák. A szükségyszerűség a tantermen kívüli dolgokra is értelmezendő. Mentől több alkalom adódjék használható, értékesíthető beszédre. Itt egy hasznos dologra vezetett a tapasztalat.

A mi tanításunk fásasztó, idegölő, e munkán nagyot könnyítünk, ha a gyermekekkel sokat beszélgetünk. Első osztályban a tanár munkája tetet-lelket ölő, a folytonos fonetizálás kimerítő. De minél tovább haladunk, annál inkább lépjen előtérbe a gyermek beszédje; a mi szerepünk az indítás, az irányítás, teremtsünk helyzeteket, a mi éber figyelmünk mellett beszéljenek sokat a gyermekek. *Keveset beszéljünk, hogy sokat beszélhessenek a gyermekeink.* Én a pályám kezdetén egy-egy négy órás délelőttön rendszeren holtra fáradtam, annyit beszéltem, amíg rá nem jöttem, hogy nem én vagyok az, aki beszélni tanul.

A gyermekekkel való beszélgetés és beszélgetés egyúttal a beszéd anyagát is szaporítja. A gyermek sokat mondana, ha tudna, olyat is, ami... nincs a tantervben. Adjunk nevet minden kifejezési vágnak!

Beszélgetéseink legyenek praktikusak, értékesíthetők. Nekem pl. egy jó alkalom ily beszélgetést hozott a II. osztályban: Ide gyere! Mi tetszik? Hozz vizet! Nem lehet! Miért? Nincs poharam! Ott van a szekrényben! Be van zárva! Kérem a kulcsot! Nesze! Köszönöm!

Egy kis erőszakosság, egy kis mesterkéeltség ime ilyen beszélgetést hozott. Ami természetellenesség volt a helyzet megteremtésében, bőségesen kárpótolódik a hasznos anyag által, mellyel a beszéd szapo-

rodott. Amit elébb mondtam, hogy a gyermekekkel beszéltesünk, azt megvalósítottam ebben a beszélgetésben; az egyik tanítványomat a magam helyére ültettem, vele kérdeztem, mással feleltettem. Ez a párbeszédet azután végig csináltuk. Az én dolgom a javítás, a vezetés volt. Ezt a párbeszédés eljárást én sokszor követem, szóljanak hozzá k. kartársak, hasznos módszernek tartom ezt. — A mi tanítási módszerünk nem lehet sem kérdve kifejtő, sem közlő. Egyik sem lehet tisztán ez vagy amaz. Valami új nevet kellene adni a mi eljárásunknak, tán ez felelne meg legjobban: „teremtő“ vagy „létrehozó“ módszer. Mert hisz semmiből csinálunk — valamit. És itt újra utalok a szükség-szerűségeire. Úgy tegyünk, mint a kezdő mesterember, ki először a leg-szükségesebb szerszámokat, a legkelendőbb anyagot szerzi be. És rendre-rendre csiszoltabb, választékosabb lesz a munkája, amint több és több szerszámja, finomabb és változatosabb anyaga lesz. Ámde hol kezdődjék a beszédbeli szükségyszerűség? Ki az, aki meg tudja pontosan határozni, hogy ez a legfontosabb, ez a legszükségesebb, ezt tanítsuk legelőször?! Átlagosan közép mértékkel lehet valamilyen mértéket felállítani, a tanterv is ily középúton halad sok tekintetben.

A szükségyszerűséget, a gyakorlatiasságot eléri mindenki, ha *beszélget*, még egyszer hangsúlyozom: *beszélget* a gyermeket érdeklő dolgokról.

II.

Fejtegetésem második pontjának a magva, hogy *gyakorlatiasságra* törekedjünk.

Irni-olvasni nem tudó ember beszéde helyes, hibátlan; tájzólást, egy kis nyelvromlást leszámítva, alakilag jó a beszéde. Ezt természetes úton érte el a mi emberünk. Ezt *részben* elérhetjük mi is, de csak akkor, ha sokat, nagyon sokat beszélgetünk. Ami iskolába lépő gyermeknél 100%-ban sikerült beszéd útján, kell sikerülnie 30—40%-ban a siketnémánál is, szintén csak beszélgetés révén. Nyelvalakok tanítása tekintetében a tanterv rendkívüli becses tanácsokat ad. Aki megérti ezek szellemét, nem esik grammatizálásba, nem lesz túlzóvá. Egy-egy nyelvtény levonását, ismertetését majd mindig össze lehet kötni használható beszélgetéssel. Pl. a II. osztály anyagában van a „*ban, ben*“ rag, a III. osztályéban a „*ba, be*“. Alkalom úgy hozta magával, hogy a „*ba, be*“ ragra volt hamarabb szükségem, ezt vettem elé ily beszélgetésekben: Menj a kertbe! Menj a terembe! Menj... *ba, be*. Később összeköthettem a két ragot, s a közben levő különbséget is levonhatam. Ilyenféleképen: „Menj a kertbe!“ (A tanuló elment a *kertbe*, t. i. a tanterem egyik sarkába, ahol pár fa volt rajzolva.) „*Hol van N. N.?*“ Felelet: „*Elment a kertbe.*“ Vagy „*Kertben van.*“ És hogy ily gyakorlatok sok hasznot hoznak a beszédnek, ime egy gyakorlati példa a II. osztályból: Mikor a tanítványaim körülbelül tudták a *ba-be* közötti különbséget, levonattam ebből a *hova?* kérdést. Emigy: Kérdezem: „*Hol van N. N.?*“ (Iskolában volt ugyan, de így többféle feleletet kaptam) „*Itt vagyok!*“ „*Ott van!*“ a feleletek. „*Gyere ide*“ mondom neki. A kérdezett kijött, „*Mi tetszik?*“ mondja. „*Menj el!*“ parancsolom. A gyermek nem tudja, hogy mit csináljon, ha helyre megy, nem jó, ha kertbe megy, az se jó, akárhova megy, csak azt látja „*Nem oda,*

Nem oda!“ A lelkéből lóg ki az a kérdés, hogy „*hova?*“ menjen hát. Látszik ez a szemén, a fején, az arcán... végre is megmondjuk neki, hogy „*hová?*“ az a szó, ami megvan a lelkében, de nincs meg a nyelvén.

Igy is gondolom én a nyelvalaktant kezelni, ezekben látom a gyakorlatiasságot.

Még egy rendkívüli fontos nyelvtényt ajánlok a k. kartársak figyelmébe. Ez az *igevonzat*. Hálás és értékes nyelvgyakoroltatásokat lehet ezzel csinálni, a nyelvérzék kifejlesztésére igen alkalmas az igevonzat. A nyelvalaktan hatalmas segítőtársa a fogalmazás. Hangjavítási órák alatt hasznos mellékfoglalkozása ez a tétlenül ülőknek. Itt aztán lehet gépies gyakorlatokat végezni!

És itt újból utalok az igevonzatokra, mint a nyelvgyakorlatokhoz nagyon alkalmas anyagra.

A sok gyakorlásnak meg lesz az eredménye. Hogy a gyakorlat mily sokat határoz, látjuk ezt a siketnémák helyesírásánál. A siketnémák 99%-a alakilag, illetve helyesírási hibátlanul ír. Amit a helyesírásnál sok gyakorlás útján értünk el, elérhetjük azt a szóössze-fűzésnél, a mondatalkotásnál is, feltéve, ha sokat beszélgetünk, s alkalmas a beszéd anyaga levonásokra, nyelvbeli tanulságokra.

Tételem második pontjának végeredményeként kimondom: Nyelvalaktanból csak a beszédben értékesíthető részt tanítsunk, e tanítás lehetőleg az életben használható példákon történjék, ne fadjuljon községes ragozássá.

És hogy példát is mondjak a nyelvalaktan túlhajtásának káráról, elmondom, hogy láttam oly osztályt, amelyik mindent tudott ragozni, képezni, kivált az igeragozásban volt bámulatosan tájékozott, de ha a legjobb ragozóval beszélgetni akartam, semmi önállóság nem volt benne. Azt sem lehet tagadni azonban, haszna is van a mérsékelt nyelvtanizálásnak. A boldogult Pivárról hallottam, hogy ő nagyon szerette az efféle nyelvtornákat, úton-útfélen ragoztatott, képeztetett, és hogy akkor a növendékek átlagos beszédképessége jó volt. Nem tudom, igaz-e ez, másoktól hallottam; akik tudják a dolgok valódi állását, kérem szíves felvilágosításukat!

III.

A következőkben van összefoglalva értekezésem harmadik része: *A megtanult dolgok sokszor, igen sokszor használandók, mert a hibás beszéd oka (alaki szempontból) az, hogy a megtanult dolgokat nem alkalmazzuk eléggé. A megértés még nem tudás.*

Nekünk sokszor, nagyon sokszor ismételnünk kell. De milyen is legtöbbször ez az ismétlés?

Elővesszük a tantervet, kinézzük belőle a tananyagot, beosztjuk 10 hónapra, s évközben nyilvántartjuk, hogy mennyit végeztünk. Akármelyik osztályban is, ez az anyag annyi, hogy minden órára új jut belőle. Február vagy június elején — örömmnapok ezek a gyógy-pedagógia berkeiben — van nagy tüzetes ismétlés, amikor is a szegény gyermekek lapozgatnak előre-hátra a nyelvalaktani, a társalgási, a leíró szemléltetési, a természetrajzi, stb. stb. füzetekben, s buzgalommal ismételve a tanultakat. Mert hát nem tudni azt, hogy a

biztos úr mire kíváncsi, a háziállatokat fogja-e kívánni, vagy egy kis nyelvvalaktani tornászatot csinálunk, s azt vizsgálja, vagy a vérkeringés titkai iránt érdeklődik-e, de mindenesetre vizsgálni fog, s ilyenkor nagyon jó, ha minden ismeret a helyén van és sehonnan sem hiányzik a pont meg a vessző. Mondom, hogy ilyenkor nagy ismétlések vannak, csakhogy ez nem ismétlés ám. Ilyen ismétlés keveset ér. Én az ismétlést másképp értelmezem; szó-szoros értelmében veszem. Mindenekelőtt az újonnan tanultakat elmondatom *sokszor, minden* tanulóval. Minthogy sokat felejtene a gyermekek és hogy alakilag oly hibásan beszélnek, annak nagyrészt ez az oka: *mindjárt kezdetben nem volt elég tartós, elég mély az a kép, ami a gyermekek lelkében megmaradt. Teljes és tökéletes megértése annak, ami mindjárt megérthető: ez legyen a törekvésünk.* Mert pl. ennek megértése és tudatos használata: „*Elment*“, „*Nem értem*“ stb. stb. nem okoz semmi nehézséget, megérthető azonnal.

Az ilyeneket rögzítsük meg azonnal, vessük őket teljes élességgel a gyermek lelkébe. Ilyen kifejezések ismétlése nem okoz nehézséget. Ezer alkalom kínálkozik ezek ismétlésére! „*Elment*“, „*Tedd el*“, „*Add ide*“ féle kifejezések ismétlése korlátlan lehet.

Tanításunkban tehát folytonosan használjuk a már tanultakat, nyilvántartsuk a kifejezési formákat.

Roppant károsak a beszéd tisztaságára az olyféle ismétlések, amikor egy-egy „*vizsgálat*“ előtt az eddigi anyagot *újra* kell *megtanulni*. Különösen az alsó fokon veszélyes és kárhozthatandó eljárás ez. Nem ez az ismétlés, nem úgy értelmezem én azt. Az ismétlés folytonos legyen. Ne a beszédanyag újra és újra való előszedéséből álljon, hanem a tanult nyelvvalakok felelővenitendő, s folyton és folyton használandók. Ez az ideális ismétlés. Megbecsülhetetlen hasznára van ez a beszédnek, a tanítási élenkségnek, a beszélési kedvnek. Ezer és ezer alkalmunk van arra, hogy a megtanultak legnagyobb részét nyilvántartsuk. A köznapi kifejezések mind, mind alkalmasak erre. A beszédtanítás anyaga pedig egyáltalában nem alkalmas a helyes ismétlésre, ha ez meghatározásokból, száraz közlő mondatokból áll, s így tálalódik a gyermek elé.

Beszédtanításunk legyen olyan, hogy abból valami általános értékű dolog is leszűrődjék, olyasmit olyankor is felhasználhatunk, amikor nem a tanult dologról van szó. Így könnyű lesz az ismétlés, nem abból áll majd, hogy a gyermek újra bemagolja, amit már egyszer elfelejtett.

Összegezvén az eddig elmondottakat, megállapíthatjuk, hogy:

Ismételjünk nagyon sokszor, folytonosan. Ha egy-egy hasznos dolgot megtanítottunk, ne engedjük elhalványodni, alkalmazzuk léptenyomon. Az ismétlés ne legyen a száraz beszédanyagnak újból és újból való eldarálása. A füzetből való ismétlést a lehetőségig korlátozzuk.

IV.

„*A társalgás és a beszéd választékossága szempontjából rendkívüli fontos a köznapi kifejezések alapos betanítása*“ cím alatt a köznapi kifejezésekről is kell szólanom.

A tanterv meglehetősen bőséggel sorolja elő ezeket, kár hogy különösebb figyelemmel nincs irántuk. Pedig a köznapi kifejezések a siketnémák beszédtanításának nagyon fontos tényezői. Legtöbbje úgy, amint van, használható, minden helyzetben változatlanul marad, rövid, könnyen megérthető. II—III. osztály anyagát jóformán el lehetne helyezni ügyesen és jól megválasztott köznapi kifejezésekben. Mire törekedünk az alsó fokon? Az érintkezés elemeire, a legkezdtelegesebb beszélgetésekre. Ez mind benne van a köznapi kifejezésekben. És nem is fárasztó ezek megértése, a gyermek hamar megérti, mindjárt használhatja ezeket. Alsó fokon ép oly fontosaknak tartom ezeket, mint magát a beszédanyagot, sőt még fontosabbnak, szükségesebbeknek, mert tulajdonképpen ezek az első érintkezés megteremtői. Első osztályban pedig csakis ezek használhatók.

Újból hangsúlyozom, hogy az legyen a mi fő törekvésünk, hogy a siketnémával *beszélgetni* lehessen. Az emberi élet tartama alatt mink legtöbbet beszélgetünk. Ezt a beszélgetetési állapotot kell nekünk megteremtenünk. Az emberek egymással való érintkezése beszélgetés útján történik, legtöbb üzlet, dolog, elintézni való párbeszéd útján bonyolítódik le; és még nagyon sok érvert felhozhatnák, hogy a *beszélgetés* a legáltalánosabb közlési, érintkezési mód. Emlegettem már, hogy a köznapi kifejezések kevésbé változtatják alakjukat, kevésbé hajlékonyak és változékonyak. Nézzük csak ezeket a kifejezéseket: *Nem kell! Nem bírom el! Értem! Álmos vagyok! Elfelejtettem! Szeretem! Sár van! Mit akarsz! Be van borulva! Add ide! Bántott engem! Jaj!*

Ugy-e e kifejezések mindenike változatlan, így használható majdnem minden nyelvtani helyzetben? Ha mindennap néhány ilyen kifejezést tanítunk, néha egy-egy jó közmondást is ismertetünk, a hasznát röviden tapasztaljuk, kivált ha a gyakoribb használatúakat sokszor elővesszük. Mikor én a felsőbb osztályokban tanítottam, szeretettel tanítottam ezeket, a gyermekek is szerették, használtuk is, kivált a tréfásabbakat, a kedélyesebbeket. És még a miniszteri biztos úr is meg volt elégedve, amikor halotta, hogy a gyermekek helyesen használják és értik ezeket a kifejezéseket:

„Rossz fát tett a tűzre“, „Bolond lyukból bolond szél fú“, „Majd ha fagy“, „Szegény vagyok, mint a templom egere“.

Ha mi évről-évre csak köznapi kifejezést tanítunk, egy-egy helyzetre, alkalomra többfélét begyakorlunk, választékosabb lesz ez által a siketnéma beszédje. Amikor én — felsőbb osztályokban — ezt kérdeztem: „*Ki akar felelni*“, csak az egyiktől fogadtam el feleletül ezt: „*Én akarok*“. Idővel ilyen feleleteket követeltem és kaptam: „*Én is szeretnék*“, „*Én is képes vagyok*“, „*Igen, felelhetek*“, „*Szeretnék felelni*“, „*Nem bánom*“! Csak következetesek és kitartók legyünk, ezt a kifejezésbeli választékosságot megteremthetjük magunknak majd mindenütt; köszönésben, kérésben, kérdezésben, megszólításban annyiféle a változatosság, a kifejezési forma, ezekben értékes tanítani valót találunk.

Túlbecsülnünk azonban mégsem szabad ezeket. Hogy hasonlattal éljek, olyanfélének látom én a köznapi kifejezéseket, mint egy épülő házra szánt kész díszítéseket, cífraságokat. E díszek magukban véve

is épek, szépek és készek, de mégsem ezek a ház: *a szókészlet*, ez a ház anyaga, ebből lesz a ház; *a nyelvvalaktan*: a malter, a víz, a kapcsoló; *a köznapi szólások*: ezek a díszítések, a cífraságok. A tanár az építő pallér, aki terv szerint épít. És hogy a hasonlatot továbbfűzzem, elmondom, hogy valamint a háziúr épülő házához néha-néha egy-egy szakértőt küld, hogy ez az épülő házát megnézze, megvizsgálja: azonképen beszédtanításunk épülő háza sem szűkölködik ily műszaki vizsgálatokban, mert hiszen az biztos, hogy eljön a mi építkezésünket is „*megművizsgálni*“ szintén egy szakértő, aki megvizsgál majd sokat, leszáll a pince mélységére, a padlás magasságára, megkopogtatván a pallért, itél elevenek és holtak felett. Mire van építve a ház, hogy a szilárdnak kívánt alapot és falakat nekünk sárból, kőből, szalmából, vályogból kellett egy anyagúvá tenni, és hogy egyik-másik kőről leperreg a malter, — mert a műszaki felülvizsgáló úr a *pallért* kopogtatta meg, megfeledezvén arról, hogy tán a falat is jó volna megnézni, miből is van az — az mellékes, fő az, hogy meg legyen a pallér *vizsgálva*.

Ismerek öreg pallérokat, akik maholnap *arany vizsgálatot* ülnék. (Ha van aranylakodalom, miért ne lehetne *aranyvizsgálat*?) S kívánom kedves kartársaimnak, hogy a nyolcvanadik *műszaki vizsgálatot* ép észszel és lélekkel megérjék!

De *eltértem* útamról, azaz dehogy is tértem, csak a mi pályánkkal párhuzamos útra *félreléptem*. Ámbár mégsem párhuzamos út ez, hiszen a párhuzamosak nem *találkoznak*.

Köznapi szólásmódokra vonatkozó fejtegetéseimet ezzel végzem: Foglalkozzanak velük k. kartársak érdemük szerint, hálás anyagát adják ezek a hasznos beszélgetéseknek.

V.

Cikkem ötödik részében egy irni és olvasni tudó ember szókészletét ismertetem. A magyar nyelv teljes szótárából állítottam össze ezt a viszonylagos és valószínűleges szóbőséget. Ez a következő:

Főnév:	2251	} = 3748
Melléknév:	358	
Ige:	714	
A többi:	425	

Ha még hozzászámítjuk ehhez a foglalkozáshoz járó különösebb szavakat, az idegen kifejezéseket, a tájszólásokat, a helységneveket: kb. 4000—4500-ra tehetjük a szókészletet.

Az iskolába lépő gyermek átlagos szókészlete körülbelül ez:

Főnév:	} = 1500
Melléknév:	
Ige:	
A többi:	

Megjegyzendő, hogy alapul csak a szótörzseket vettem, képzett szók, összetett szavak nincsenek a kimutatásomban.

A nyelvvalaktani tudást nem lehet így kimutatni, mert hiszen az a beszéd hibátlan, nyelvtanilag kifogástalan, tehát öntudatlan ismerete az egész nyelvtannak.

Egymáshoz való, közönséges érintkezéshez igaz, hogy kevés szó is elegendő volna, de a nyelv szerkezetének ismerete csak úgy kell, mint bármilyen más beszélgetéshez. Hiába tanítjuk mi a legszükségesebb szókat, nem lesz ebből még beszélgetés. Az első szóanyag biztosítása, a fogalmak megnevezése nem nehéz, hanem a nyelvvalaktanban való tudatos vagy öntudatlan tájékozódás biztosítása hosszú, fárasztó munka. Igaza lehet annak a valakinek, aki 300 szóból állónak mondja egy paraszt beszélgetését, de hány száz nyelvvalak fér el ebben a 300 szóban, hány kifejezési formában képes forgatni azt a 300 szót az a bizonyos paraszt!

A siketnéma-oktatás nagy nehézsége, művészi munkája annál nehezebb, annál magasztosabb lesz, minél mélyebben hatolunk a titkaiba. Most hogy egyik-másik dologgal különösebben kellett foglalkoznom, s kerestem azt a minimális alaki és anyagi keretet, melyen a beszéd elfér: oly nehézségek, oly szalmaszálnyi akadályok akasztottak meg előrehaladásomban, hogy valóban igazat adok annak, aki azt mondotta s mit én akkor nem hittem el: „*Siketnémákat tanítani művészet.*“

Tapasztalom ezt már évek óta, de tapasztaltam különösen most, amikor annak a megállapítására törekedtem, mennyi az a legkevesebb, amiről és amivel beszéljünk. Beszélgessünk sokat, nagyon sokat, csak ezt mondom újra! Beszédtanításunk útja: *reprodukálás után produkálás.*

VI.

Még a reáltárgyak értékéről is van mondani valóm. Ezek fontosságát, hasznát nem tagadom, de azért mégsem tartom ezeket olyan nagyra, mint ezekről író egyik-másik kartársam.

Az én álláspontom ez: Hogy a siketnéma beszélővé legyen, ez a mi főtörekvésünk. E cél elérését lassítja mindjárt eleintén a *számtan* bő anyaga. Sokkal kevesebb, nagyon sokkal kevesebb anyag kellene számtanból. V-ik osztályban előjő a *földrajz*. A földrajz és a természetrajz tanítása korán van még ekkor. Tudhatja ki-ki, mily kínos vergődés az V. és VI. osztályban ezek tanítása. Én ezek helyett beszédtanítási órát tartanék, illetőleg nem is beszédtanításnak irnám, hanem „*beszélgetés*“-nek. Ezt a címet is kihagynám: „*Leíró szemléltetés.*“ A tanterv épen a leírásoktól óv, a meghatározásoktól, a harmadik személyű vonatkozásoktól őríz s ime: „*leíró*“ jelzővel illeti a beszédtanítást. Hallgassunk csak végig egy-egy alkotmánytani, történelmi vagy fizikai órát a felsőbb osztályokban. Hát nem bűn-e a még mindig nyelvelemekkel küzködő gyermekeket kizárni azzal, hogy tudja, mi a jövedéki kihágás, vagy tudjon beszélni a föld forgásáról? Amíg a gyermek elemi nehézségekkel küzködik, nincs helye ezek tanításának. Ez volna az ideális állapot: VI—VII. osztályig beszélgetés, számolás és fogalmazás volna az egyedüli tárgy. Így több idő volna fordítható a nyelv megtanulására. Egy, a siketnémák számára szerkesztett külön-

leges olvasókönyv volna az u. n. reálismereteknek is némi pótolója. A VII—VIII. osztályban azután lehetne valami rendszeresebbet nyújtani a többi tantárgyból.

Nekünk átlagos mértékkel kell mérnünk, egy-két kiváló eszű gyermeknek tán kevés volna ez az anyag, de ne feledjük el, k. kartársak, a való, a tényleges állapotokat, nézzük igazán, hogy mit is ér a mi fizikai, a mi alkotmánytani tudományunk?

Ha mi magunknak 6—7 éven át elegendő szóbőséget és kifejezési képességet biztosítunk, sokkal könnyebb lesz majd a tanítás, nem lesz annyi fogalommagyarázat, annyi küzködés, annyi nehézség egyes tárgyak tanításánál. A jól társalgó gyermek önművelés útján többet fog tudni, mint a mi fogyatékos nyelvű, reáliákkal agyonsanyargatott siketünk. Ne kövessünk el hát erőszakot a gyermek lelkén, van a gyermek lelkének égetőbb, sürgetőbb kinyilatkozási vágya még a VI—VII. osztályban is, semhogy indokolt volna a reáltárgyak tanítása már azon a fokon.

A jó számolástanítás hasznát beszéd szempontjából nem tagadom, kivált ha a számolás a beszédtanításnak alárendelődik. Jó gyakorlati példák és kérdések által értékes kifejezésekkel bővíthet a nyelv, a gondolkodó-, az ítélő-képesség kifejlődését a számtan lényegesen előmozdítja.

Ha a többi reáltárgynál beszédtanítás a főcélunk, ha ezekkel is beszélni tanítunk s alkalmazkodunk a meglévő nyelvtudáshoz: jó úton vagyunk, hasznos munkát végzünk. De amíg gyermekeink képessége nem bírja el a *tudományt*, amíg a kifejezési készség nem elég gazdag, amíg oly kinnal-bajjal tömjük beléjük az ismereteket — bizonybizony vétkezünk neveltjeink ellen, mert nem lesznek ezáltal sem beszélőbbekké, sem okosabbakká.

Beszédtanítás legyen az a bizonyos *vörös fonál*, mely minden munkánkon végighúzódjék, ez legyen a kezdet, ez legyen a vég.

Ezekben voltam bátor előadni véleményemet, nézeteimet és szokásaimat. A tanár szokását, módszerét az egyénisége dirigálja. Ha valahol és valamiben kifejeződik az egyéniség, hát a tanításban a legjobban. Valaki módszerével nagy sikert érhet el, másvalaki ugyanazzal az eljárással nem boldogul. A helyes módszer megtanulása nem is abból áll, hogy gépiesen utánozzuk egyik-másik társunk eljárását, hanem az cselekszik helyesen, aki a helyesnek talált módszert a saját egyéniségéhez, énjéhez idomítja. Így nem lesz természetellenes, meszterkelt a módszer. Egy-egy módszer, rendszer nem lehet általános értékű; a kölcsönös idomulásból lesz meg a helyes középút.

Ha az ember számotvetne, hogy hány beszédet, hány felolvasást hallott életében, nem igen tudná megmondani, de még kevésbé tudná elmondani, hogy miről is beszélt a szónok, értekezett a felolvasó. Most Önök egy hosszú felolvasást hallottak. Ha ebből csak annyi marad meg kedves kartársaim emlékezetében: „*Beszélgetni, ismételni*“, — elértem célomat.

Szerkesztői jelentés.

Tartotta **Gönczi Gyula**, az egyesület hivatalos lapjának szerkesztője, az egyesületnek 1910. évi június hó 28-án és 29-én Budapesten tartott évi rendes közgyűlésén.

Mélyen tisztelt Közgyűlés!

Szomorú kötelesség teljesítésével kell jelentésemet kezdenem. Meghalt lapunk egyik legbuzgóbb, odaadó, hű és fáradhatatlan munkása: Erdős István kartársunk, akinek érdemeiről a „Magyar Siketnéma-Oktatás“ folyó évi júniusi száma emlékezik meg bővebben. Nem akarok ismétlésekbe bocsájtkozni, de hangsúlyoznom kell, hogy a megboldogultnak fő törekvése volt lapunkat a külföldi hasonló szaklapokkal minél szorosabb érintkezésbe hozni. Aminek pozitív eredménye volt az ő tollából a Blätter für Taubstummensbildung utóbbi számában a „Magyar Siketnéma-Oktatás“ 1908. évi számairól megjelent ismertetés. Fáradozásának másik eredménye lett, hogy a Revue Belge szerkesztősége csereviszonyba lépett velünk. Ezt a viszonyt olyképen próbáltuk hasznunkra fordítani, hogy egy kecskeméti reáliskolai tanár, Berkovits Arnold útján — aki igen érdeklődik oktatásügyünk iránt — szemelvényeket küldtünk belga laptársunk számaiból, s részére a mi lapunkról küldöttünk ismertetést.

Most pedig engedje meg nekem a mélyen tisztelt Közgyűlés, hogy amikor a „Magyar Siketnéma-Oktatás“ egy évi működésére visszpillantást vetek, necsak magam, hanem *magunk* iránt is szigorú, sőt több, kiméletlen lehessenek. Nagy szükségünk van nekünk arra, hogy fogyatkozásainkat ne kendőzzük, hanem ismerjük meg és be azokat a jövőben való megerősödésünk, mindenek felett pedig oktatásügyünk hasznára. Ha fáj is talán az igazság tükrébe tekintenünk, tegyük meg azt mégis és ami foltot találunk magunkon, égessük ki, hogy még a makulatlanok társaságában is emelt fővel viselkedhessünk.

Ha lapunk utolsó számait forgatjuk, be kell ismernünk azt, — én beismerem — hogy a repülés esztendejének inkárnációjában mi nem szárnyaltunk valami magasan, hanem szárnyaszegett módjára csak vergődtünk, tengődtünk. Lapunk tartalma elvesztette állandó érdekességét, élénkségét. Nem mintha egyáltalán nem találnánk benne értékes, tartalmas közleményeket, hanem a részeket egybefoglalva, az egésznek benyomása nyugtalanító, leverő. Keresünk benne valamit, talán magunk sem tudjuk, hogy mit, — de nagy fogyatkozást érzünk rajta. Ne próbálja senki jó indulatból az ellenkezőt állítani. Nekem tudnom kell, hogyan van és én tudom, hogy így van.

Ki ezért a felelős? Első sorban én, a szerkesztő. Másod sorban pedig felelősek vagyunk érte mindannyian, akik egyesületünknek tagjai vagyunk, akiknek nem elég előfizetéseinkkel támogatnunk azt a lapot, melynek célja, hogy egyesületünk hű tükré legyen, hanem aktív munkásságunkkal is segítségére kell lennünk. A szerkesztő csak egy ember, az egész helyett eleget nem tehet. Ha pedig elég merész megpróbálni, balul üt ki a vállalkozása. Az már nagyon egészségtelen állapot, amikor egy egyesületi lapot nem szerkeszteni, hanem megcsinálni kell. Ez a szomorú dolog a múlt évben gyakran megesett a Magyar Siketnéma-Oktatással.

Különösen a részvétlenségből származott munkatársak hiánya volt az, hogy lapunk elvesztette tetszetős jellegét. Mintha kivették volna közöttünk a tollforgatók! Újak meg nehezen sarjadnak, sudárba még nehezebben indulnak. De én még egy másik okát is találok a dolgozótársak hiányának. Nincs téma. Szinte lehetetlen állítás! Pedig úgy van. Sok gondolat, eszme él ugyan az emberek agyában, lelkében, de nincs, nem volt, ami kiváltsa, életre keltse azt. Mert a lapunkkal szoros kapcsolatban levő egyesületi életünk is bizonyos le-tárgyában szenvedett az elmúlt esztendőben. Miért? Azért, mert a természet törvénye szerint minden lendületet esés, minden megerőltetést pihenés követ. Az összetartozók pedig együtt haladnak és együtt maradnak el. Így jártunk mi is. Nem rég szinte erőnk felett való munkát végeztünk, tehát most pihennünk kellett, hogy új erővel, új anyaggal állhassunk ismét dologba.

Talán még egy harmadik oka is van annak, hogy lapunk tartalma oly szintelen lett. Ez az, hogy egyesületi jellegénél fogva kötelezve van mindenben egyetértően cselekedni az egyesület felfogásával, így aztán igen sokszor útját kell vágnia oly felfogások megnyilatkozásának, amely az egyesület tervszerű eljárását esetleg zavarná. Ezt soha sem szabad szem elől téveszteni a szerkesztőnek, ami által gyakran van személyes nehezitelésben része és napról-napra fogy segítő gárdája. Legnagyobb munkájába kerül a személyes ellentétek elsimitása és az egyéni érzékenységek kiengesztelése. A sokféle embernek sokféle természetével való bibelődés erejét kimeríti, munkakedvét veszi, s végeredményében fáradt lesz. Így jártam én is. Mire magamhoz tértem, már nem lehetett segíteni a bajon. Jövőre azonban lehet. Igen egyszerű módon lehet. Új ember kell a gátra! Pihent erővel, új lelkesedéssel. Vannak közöttünk elég kipróbált erejű, szerkesztőnek való emberek, akik mindenkor szívvvel-lélekkel szolgálták és szolgálják egyesületünk célját. Munkásságuknál fogva hivatottak is reá.

Úraim! Ügyünk érdekében válasszanak alkalmasabb szerkesztőt a „Magyar Siketnéma-Oktatás“-nak, mint én voltam, s ez által szabaddítsanak meg kötelekeimtől, hogy egy kis pihenés után ismét mértékem szerint való szerény szolgálja lehessenek egyesületünknek.

A mássalhangzók (konzonánsok) kifejlesztése a siketnémák I. (artikulációs) osztályában.

— *Útmutatás a siketnémák iskolájának gyakorlati hangfiziológiájához.* —

Irtta **Stern Ottó** stadei siketnéma-intézeti tanár. Fordította és a magyar vonatkozású részekkel ellátta **Váradai Zsigmond** siketnéma-intézeti igazgató.

Mottó: „Becsüljétek meg a konzonánsokat és érthető lesz beszédeitek.“
Palleschke.

A fordító előszava.

A Siketnéma-intézeti Tanárok Országos Egyesülete megtisztelő megbízásából fordítottam le e művet és egészítettem ki a magyar vonatkozású részekkel. A munka alapos átolvasása után szívesen

vállaltam a nem könnyű munkát, mert azt a meggyőződést meritettem belőle, hogy eddig nélkülözött, hézagot pótló művet alkotott *Stern Ottó* kollegánk, melynek a németül nem beszélő magyar kartársaknak hozzáférhetővé tételéből a magyar siketnéma-oktatásügyre haszon háramolhatik.

Nem ragaszkodtam mindenütt szószerint az eredeti német szöveghez. De azért iparkodtam a szerző gondolatait a lehető leghivebben visszatükröztetni.

A munkából a minket nem érdeklő és csak a német hangfejlesztés szempontjából fontos részeket kihagytam. Csak azokat a speciális német kitételeket fordítottam le, melyek az általános fonetikai tudomány ismereténél hasznosak lehetnek.

A magyar vonatkozású részeket *Balassa József* és *Borbély Sándor* munkáiból meritettem. Több útmutatást pedig saját 18 évi tapasztalomból közöltem.

Útnak indítom e kis munkát, hogy szolgáljon az az artikulációs osztályok tanárainak útmutató fáklyául addig is, míg hivatottak eredeti magyar munkákkal gazdagítják szakirodalmunkat és feleslegessé teszik e hivatásszeretettel magyarba átültetett német munkát.

Körmöcbánya, 1910. évi augusztus hó 10-én. *Váradai Zsigmond.*

*

Bevezetés.

Utóbbi időben igen sok oly munka jelent meg, amely a siketnémák I. osztályának beszédtanítását (fonetikai oktatás) tárgyalja és útmutatást nyújt a siketnémák hangjai kifejlesztésének eljárásához. Ezekben a művekben foglalt gyakorlati útmutatások és tanácsok — a felette nehéz és fáradságos tanítási eljáráshoz arányitva — néha oly hézagosak, hogy az artikulációs-osztály vezetője legtöbbszörre önmagára, gyakorlati ügyességére és találékonyságára van utalva. Hogy hány balfogás, eredménytelen bajlódás és kedvetszegő tanítási óra keseríti meg a kezdő tanár életét, mindenki saját tapasztalatából tudja. Sőt idősebb kartársaink, akik tanítványaikat már több ízben vezették végig az I. osztálytól a VIII-ig és újra artikulációs-osztályba kerülnek, aligha emlékeznek vissza tisztán minden egyes tapasztalataikra, hacsak minden megfigyelésükről külön, részletes följegyzést nem tettek és azt jobb időkre el nem tették.

Ebből a szempontból fejtegetéseink hézagpótlásra hivatottak. A hangfiziológiai, illetőleg a fonetikai fejtegetésekre annyiban vannak tekintettel, amennyiben a mássalhangzók képzésére fontosaknak látszanak. Ha felsoroljuk valamely hang képezhetőségének többféle módját, illetőleg változatait, úgy ezzel rá akarunk mutatni annál a hangnál lehető minden fiziológiai mozgási területre, „melyen belül teljes szabadsággal mozoghat a beszélő szerv anélkül, hogy más hang szférájába kerülne.“^{63.} (1897. 374. lap.)

Hogy a tanárt a régi és új művekben való keresgélés fáradságától megkíméljük és az itt-ott található útmutatásokat és tanácsokat hozzáférhetővé tegyük, összegyűjtöttük a használt irodalmi termékek-

ben foglalt útmutatásokat és segédeszközöket. Ezek egyszerű felsorolása lényegesen megrövidítette volna munkánkat. De körülményesebb leírásuk nélkül némelyik útmutatás és eszköz felhasználása vagy egyáltalában nem volna lehetséges, vagy pedig nem a szerző által ajánlott módon alkalmazhatnák. Ezért ezek alkalmazására vonatkozólag a szerzőt magát szólaltattuk meg. E mellett az ügy érdekében valónak láttuk, hogy saját tapasztalatainkat se rejtjük véka alá.

Tudjuk, hogy a szavak kiejtésénél a betű és a hang nem mindig fedik egymást. A tanár sokszor maga sem tudja biztosan, mikép ejtendő az adott esetben az illető betű. Ezért nem tartózkodhattunk az erre való figyelmeztetések közlésétől sem.

Külön hangsor megállapításától eltekintettünk. A munkában foglalt sorrend a végtáblázat 10. rovatában foglalt sorrendnek felel meg.

A hallás- és beszédmaradvánnyal bíró siketnémáknál a hangbenyomás felkeltésekor e maradványok kellő mértékben felhasználandók. Ezt oly magától értetődő követelménynek tartjuk, hogy következő fejtegetéseinkben szóvá sem tesszük. A hangfejlesztés munkája a hallási maradvánnyal bíró siketnémáknál rendszerint sokkal könnyebb, mint a teljesen siketeknél. (Eigentliche Taubstumme.)

Minden hang feldolgozásánál körülbelül a következő fokozatokat vettük alapul:

I. Hangfiziológiai, illetőleg fonetikai fejtegetés, amennyiben ennek a siketnémák hangfejlesztésére jelentősége van.

II. Azoknak az újmutatásoknak és útasításoknak felsorolása, melyek által racionális hangfejlesztési eljáráshoz jutunk.

III. Az irodalomban foglalt tanácsok és a gyakorlati működés alkalmával szerzett saját tapasztalatok.

IV. Egyéb, a hang helyes kiejtésére fontosnak látszó észrevételek.

Valamely tantárgy feldolgozásához a metodikusok és pszichológusok egy pontosan megállapított fokozatos tanmenetet követelnek. Az úgynevezett formális fokozatokat nem lehet minden tantárgynál teljes terjedelmükben alkalmazni. Tudomásunk szerint nem történt eddig kísérlet arra nézve, hogy a hangfejlesztésnél megfigyelendő módozatok a formális fokozatokkal vonatkozásba hozassanak. A figyelembe veendő részleteknek három fok szerint való felosztásánál a hallástól megfosztott egyén hangjának kifejlesztésére körülbelül a következő terv állapítható meg:

I. Előkészítés.

- a) *Cél kiűzése:* a tanítandó hang kiejtése (előmondása).
- b) *Lélegzési gyakorlatok:* orron és szájon keresztül.
- c) *Kiejtési gyakorlatok:* a rokon szájállású hangok gyakorlása.
- d) *Izomgimnasztikai gyakorlatok:* pl. laza ajakzárlat esetén különös gyakorlatok az ajakizomzat erősítésére.

II. Anyagnyújtás.

A) A hangnak egyes részleteiben való nyújtása.

- a) A külső hangbenyomások felismerése. (A siketnéma négy érzéke közül csak a látás és tapintás alkalmas erre.)

1. A látás útján való felismerés:

aa) A hangkeletkezés okának látása: az illető beszélő-szerv részeinek mozgása, illetve állása (alakja, színe, árnyalata stb.) A fiziológiai karakterisztikum és az ajakkép felismerése (oldalt is).

bb) A hangbenyomás okozatának látása: a levegőáram által érintett tárgyak mozgása, illetőleg változása. A párának láthatóvá tétele stb.

2. A tapintás (érzés) útján való felismerés:

aa) A hangkeletkezés okának tapintása: az illető beszédszerv részeinek mozgása, illetve állása.

bb) A hang okozatának érzékelése (tapintása): a levegőáram erőssége, alakja, hőfoka, rezgések, esetleg a hangnak felismerése tisztán a tapintás útján.

b) A belső hangingerek felismerése: a tanuló megkísérli, hogy utánozza a rája hatott külső mozgásokat, e közben saját beszélő szervében, tehát bensőleg érzi a szükséges mozgásokat, érintéseket, rezgéseket stb.

B) A teljes hang nyújtása.

1. A látás útján:

aa) A beszédmozgások látása a tanár beszélőszervén. (Leolvasás elülről és oldalt.)

bb) A beszédmozgások megfigyelése önmagán: a tükörből (utánmondás).

cc) Leolvasás és utánmondás. (Tanár és tanuló egyidejűleg közösen a tükörbe nézhetnek.)

2. A tapintás útján:

aa) A levegő és a hang tapintása, érzékelése a tanár beszélőszervén.

bb) Ugyanezt teszi a tanuló saját beszédszervén.

cc) A tanuló egyidjűleg érzékeli a tanár és a saját beszélőszervét.

III. Alkalmazás.

a) Az újonnan tanított hangnak a hangsorba való illesztése a már ismertekkel együtt,

b) és azokkal kapcsolatban gyakorlandó (szótagok-szavakon), ami által jobban megrögződik s tisztábban képződik.

Ha a fenti terv szerint járunk el a hangok képzésénél, akkor racionális hangfejlesztési eljárást követünk. Azonban természetes, hogy ez az aprólékos hangfejlesztési eljárás nem vihető keresztül pontról-pontra minden egyes hangnál.

p pp P

I. Előkészítés.

A „p“ kiejtéséhez megkívántató szájállás oly egyszerű, hogy feleslegesnek látszik részletes taglalása. A tükörben való tüzetes önmegfigyelés sokkal hathatósabb útmutatás bármily tudományos fejtegetésnél.

Csak egy lényeges részletmomentumra akarunk rámutatni, amelyet a „p” kifejesztésénél rendszerint figyelmen kívül szoktak hagyni. Ez a „p” kiejtésénél képződő állkapocs-szög (távolság). Vatter⁴³ (53. oldalon) szerint az állkapocs lefelé való mozgása sem meg nem előzi, sem nem követi a „p” képzését. Az úgynevezett nyugalmi helyzetben — melynél az alsó állkapocs szorososan a felső állkapocshoz van felhúzva — nem képezhető jó, erőltetés nélküli „p”. Mert a beszélő szervek nyugalmi helyzetében — rendes körülmények között — a felső fogsor az alsótól kissé eláll. Az elülső metsző fogak által képezett fal a kipattanó levegőáramnak mintegy ellentáll. Ezenkívül a nyelv — nyugalmi helyzetben — úgy helyezkedik el, hogy a „p” számára szükséges űr nem képződhetik a szájban. Már pedig a tüdőből kiáramló levegőnek a szájüregben kell összegyülemlenie egészen az elülső ajakzárlatig akadálytalanul. Ez csak úgy lehetséges, ha az alsó állkapocs kissé lehúzódik. Ugyanezt a nézetet vallja Walther⁵³ (211. old.) is, amidőn azt mondja, hogy a „p” képzésénél a „szájcsatornának nyitva” kell lennie. Merkel²⁶ (166. old.) hasonlólag nyilatkozik: „A fogsorok annyira távolodjanak egymástól, hogy szűk hasadékok képződjék közöttük.”

II. Anyagnyújtás.

A „p”-nek természetes előmondása elegendő ahhoz, hogy a legtöbb tanuló — ha az intézeteinkben szokásos előgyakorlatokon túl van — azt helyesen utánmondja (kiejtse). Némelyik tanulónál azonban nem megy a dolog ilyen egyszerűen. Itt észszerű tanítási eljárás-hoz kell folyamodnunk.

A) Előgyakorlat.

A levegőnek be- és kilégzése szájon keresztül, lehetőleg csekély állkapocsszöveget képező szájjállással, mechanikus eszközök használata nélkül és ilyenek alkalmazásával. (Stahm-féle készülék.)

B) Hangfejlesztés.

a) Ha a beszéd szerv elülső állásában gyakran jelentkező hibát akarjuk megelőzni, akkor egy kötőtűt (vékony papálcikát, újjunkat) tegyünk a gyermek szájába. Ezáltal nemcsak a szükséges fogsorköztöti rést kapjuk meg, hanem a nyelv nyugalmi helyzetét is (Indifferenzlage), azt a helyzetet, amelyre Walther is rámutat, midőn azt mondja: „a „p” képzésénél a nyelv ne érintse a szájpadlást.”

b) A látás útján észrevételjük az ajakzárlat keletkezését, az ajkak alakját, színét, a belélegzés folytán történt mellkasemelkedést (természetesen a vállak mindennemű részvétele nélkül), valamint azt a pillanatnyi nyugalmi helyzetet, mely a belélegzett levegő visszatartása által keletkezik a mellkason.

c) Tapintás útján, az orrlukak elé tett újjakkal észrevehető, hogy az orrból nem áramlik ki levegő. A gégefőre tett újjával meggyőződhetik a tanuló arról, hogy az teljes nyugalomban van (nem rezeg).

Most a kis siketnéma egyik kezét*) a tanár szája elé tartja, aki mérsékeltén ejti a „p“-t. A tanuló így megérzi a levegő explozivnyomását, valamint annak hőfokát is.

d) A tapintás útján észlelt légáram hatását láthatóvá is tehetjük, ha a hehezetes**) (aspirirt) „p“-t egy papirszeletre ejtjük. A papirszelet az explozio tartama alatt hátra billen, annak megszűntével ismét eredeti helyzetébe kerül. Ezt a processzust a siketnéma látja. Papirszelet helyett egy cérnaszálon függő vattacsomót vagy bodzabélgolyót, az asztalra vagy kézfejükre helyezett papirszeletkéket, homokot, tollat vagy papirgalacsint alkalmazhatunk. „E tárgyaknak mindig nagyobb távolságra való helyezése által az exploziv-erőnek mindig fokozódnia kell, hogy azokat elfújja.“ (Gutzmann.) Nagy érdeklődést tanúsítanak a kis siketnémák, ha a „p“-t egy égő gyertya***) felé ejtjük és e közben a gyertyát elfújjuk. A dohányzó tanárok a levegő kitudulását szivarfüsttel is szemléltethetik. Az Amman¹⁰ (82. old.) által ajánlott módszer, mely szerint „a téli évszak legalkalmasabb a siketnémák oktatására, mert ilyenkor látják a párát, mely beszélés közben a szájából kitudul“ is alkalmazható, ha a „p“ kifejlesztése a téli időszakra esik. Hogy az otthon játékhoz szokott újoncnak megkönnyítsük a komoly munkát és nehéz feladatot, melyet a beszéd megtanulása rája ró, az első kísérletek játékszerűek legyenek. A fent ajánlott eszközök és eljárási módok erre legalkalmasabbak.

Mindezek kívülről ható — szerintem endogén****) — beszédingerek. Ezek a látási és tapintási idegpályákon át az agykéreghez jutnak, ahol öntudatosakká válnak. Itt vagy kellemes vagy kellemetlen érzeteket ébresztenek (váltak ki, keltenek). Tudvalevő dolog, hogy a kellemes érzetek a mozgási ösztönt sarkalják és hasonló mozgásokat váltanak ki, míg ellenben a kellemetlen érzetek útját állják az alkalmas mozgások létrejöttének. A fent felsorolt ösztökélő eszközök még a legnehézkesebb siketnémánál is felkeltik a kellemes érzetet és a vágyat, hogy a neki előmutatott cselekvéseket utánozza. Ennek következtében minden egyes tanulónknál egy a mienkhez hasonló mozgást vált ki. *A megkívánt beszédmozgás abban a mértékben fog tökéletesedni, amily mértékben a mozgási mechanizmus — elegendő külső beszédingerek által — ismeretesebbé (tudatosabbá) válik.*

Ez ingerek alapján a siketnéma rendszerint utánozni tudja a „p“-t. Tudásának jutalmául engedjük meg neki, hogy a fent felsorolt tárgyakat a „p“ ejtése közben elfújhassa a helyükből. E közben ügyelnünk kell arra, hogy a mellkas meghajlás stb. által ne szoruljon

*) Kerner⁶⁰ különböző okokból mindig csak a bal kézzel érzékeltet. „Ha a gyermekek a tanár jobb oldalán érzékelnek, akkor ugyanúgy kell magukon is érzékelnük.“ (Azonban ezt nem kell oly szigorúan venni. A szerző.)

**) A „p“ egy utána következő hehezettel.

***) A gyengébb tehetségű siketnémáknak ajánlatos — a „p“, „t“, „k“ hangoknak a jobb megrögzítés és egymástól való könnyebb megkülönböztethetőség céljából — a „p“-t csak a vattacsomón, a „t“-a papirszeleten, a „k“-t pedig csak az égő gyertyán szemléltetni, hogy így mind a három hangot egy-egy bizonyos tárgy-mozgással is összekössék.

****) Die Sprechempfindungen und ihre Lokalisation v. O. Stern.⁶² (1905. 49–60. old.)

össze. Ez okból nem tanácsos az elfűvásra szánt tárgyakat az asztal lapjára vagy az ablak párkányára helyezni, mivel ezek nem fekszenek a gyermek szájával egy magasságban. A Lüssenhop-féle hangfejlesztési tükör legalkalmasabb e célra. Úgy állítandó be, hogy a tükör hátlapját védő falemez vízszintes irányba kerüljön. Az oldalcsavarok lehetővé teszik a tükörnek ilyen beállítását s megrögzítését. Ez által a kiejtéstaniásnál felhasználandó segédeszközök elhelyezésére legalkalmasabb asztalhoz jutunk. Ez a rögtönzött asztallap, idővesztegetés nélkül, a tanuló nagyságának megfelelőleg fel- és leigazítható.

e) Ha a siketnéma a „p“-t utánunk mondja (kiejti), akkor a beszédszervében elhelyezett tapintási sejtek és testecskek tudtára adják, hogy az óhajtott beszédmozgás létrejött. E saját beszédmozgásai által is minőségre és mennyiségre nézve különböző ingerek keletkeznek a beszédszervében; ezek a fentidézett munkámban már említett úgynevezett endogén-beszédingerek. Ha esetleg szükséges volna még, a tükör előtt is összehasonlíthatjuk a tanár és a tanuló beszédmozgásait.

III. Alkalmazás.

1. Némelyik tanuló csémesogva ejti a „p“-t; a levegőt beszívja ahelyett, hogy kibocsájtaná. Ez a „p“ a belélegzett levegő-árammal képeztetvén — inspiratorikus „p“-nek is nevezhető. E rendellenességben néhány fentemlített fűvési gyakorlattal segíthetünk. A hiba azonban a felső és alsó állkapocs túlságos összeszorításában is lehet. A mi racionális eljárásunk többnyire elejét veszi az ily rendellenességnek, de az állkapcsok helyreigazításával is könnyen segíthetünk a bajon.

2. Nem ritka, hogy a tanuló hehezetes kezdettel ejti a „p“-t. Ez azonban nem egymagában álló hang, hanem hangkapcsolat, amelynek elülső része susogva ejtett: *ha*. Tehát ez hangzik: *ha* (*a* hangtalan) *p*. A gyermek következetesen rászorítandó, hogy a hang ejtése előtt képeze az ajakzárlatot.

3. Néha az ajakzárlat oly laza, hogy „p“ helyett bilabiális hangtalan „v“ hallható. Ekkor abba a hibába szoktunk esni, hogy *feltűnő* módon, tehát együttmozgások kíséretében mutatjuk meg az ajakzárlat képzését. Sokkal célravezetőbb, ha alkalmas ajakgyakorlatok által a gyermek ajakizomzatát erősítjük: könnyű tárgyakat, mint parafadugókat, írónokat, kulesokat emeltetünk fel; gummiballonokat, disznóhólyagokat, papirzacskókat fúvatunk fel; kis csövecskékkel (üveg, bádóg, szalma stb.) hólyagokat fúvatunk a vízbe olyképen, hogy az minél jobban bugyborékoljon.

4. Rámutatunk továbbá egy Bonet¹ (112. old.) által ajánlott eszközre. „A tanár szorítsa meg hüvelyk- és mutató-ujjával a tanuló egyik újját, miáltal tudtára adatik, hogy ajkait épügy összeszorítsa.

5. Amman¹⁰ a „p“-nek (valamint a többi lökött konzonánsnak) kifejlesztését oly könnyűnek találja, hogy „még a vak siketnémát is“ csupán a lehelet érzékeltetése által megtanítaná reá.

6. Hill²⁹ (64. old.) két gyakran előforduló hibát említ. 1. A tanuló

„mp“-t ejt „p“ helyett, 2. „me“-t mond „p“ helyett. Hill mindkét hibát a renyhesség következményeinek tekinti és ezért nagyobb erő-kifejtésre serkenti a tanulót. Néha azonban az erőlködéstől is óvandó, mivel ennek folytán a levegő egy része az orron keresztül távolodik el. Az orrnyílások elzárása mindkét hibát megszünteti.“

7. Stahm³⁸ kis készüléket alkalmaz. „Ez körülbelül 30 cm. hosszú és 2 cm. átmérőjű bádogső. Egyik végén szopókával van ellátva. A másik végén elzárható akár kézzel, akár pedig — más hangok képzésére — egy közepén átfúrt parafadugóval szűkíthető. (39. old.)

Ha a tanuló látja, miképp használja a tanár e készüléket, akkor az előbbi fúvómozgások által szerzett izomerő — e szemlélet folytán — reprodukálódik, feljütődik s a fúvási mozgásokat újra végzi.

A levegőnek a zárt szájürben való komprimálása, valamint ennek hirtelen kibocsajtása e készülék által többnyire sikerül és azután nem okoz nehézséget e nélkül is végrehajtani e műveletet.“ (35—36. old.)

8. Weiszweiler⁴⁰ azt tanácsolja: „Hogyha a tanuló a „p“-t lanyhán képezi, akkor egy darab összegöngyölített papírt helyezünk az asztalra, melyet a tanulónak el kell fújnia. A papír mozgásának mikéntjéből látja, hogy a hang kellő erővel ejtetett-e vagy nem és az elért eredmény serény munkásságra serkenti. (16. old.)

9. Walther⁵³ az arc felfúvásának helytelenségére hívja fel a figyelmet. „Ennek elkerülése végett az arcizmok megfeszítendők.“ (211. old.)

10. Kerner⁵³ a „p“ kifejesztésénél az „m“-ből indul ki. „Gyengébb tanulókkal külön tapintási érzékelést“ óhajt végeztetni.

11. Huschen⁶⁵ a jelentkező hibáknál „a helyes kiejtést a helytelennel akarja szembeállítani,“*) hogy a tanuló a különbség tudatára ébredjen.

12. „Némelyik tanuló nagyon összeszorítja az ajkait, túlságosan erőltetve képezi a „p“-t. Ez által a kiejtés nehézkes és kellemetlen lesz. Az ajkaknak újjunkkal való gyors érintése ezeket természetesebb tevékenységre bírja s a hibát megszünteti.“ (Goguillot⁵¹ 191. old.)

13. Ha az ajakizomzat részleges vagy teljes hűdése forog fenn, akkor a „p“ képzéséhez szükséges zárlat megalkotása nehézségekbe fog ütközni. Ily esetben az „ajakizomzat különleges gyakorlatok által erősítendő, illetve működő képessége helyreállítandó orvosi kezelés igénybevételével is. A kezelés első idejében megelégedhetünk azzal is, ha a tanuló kezének segítségével képezi a szükséges ajakzárlatot.

t tt T

I. Előkészítés.

A „t“ zárlatát a nyelv elülső részével és a szájpadlással képezük. Az ajkak és a fogsorok nem érnek össze, kissé nyitva vannak. A „t“ zárlata a felső metszőfogaktól a kemény szájpad feléig képezhető, tehát a „t“ hangok egész sorozata jöhet létre.

*) Lásd Magnat ugyanez eljárását (125—126. old.)

Trautmann⁴⁴ (89. old.) három féle „t“ különböztet meg: közép-sőt, felsőt és alsót. Brücke²¹ (36—37. old.) négy féle „t“-ről beszél: alveolaris (a nyelv hegye a felső foghúst érinti), cerebralis v. cacumenalis „t“ (a kemény szájpadra támaszkodó nyelv alsó oldala boltozott), dorsalis „t“ (a boltozott [domború] nyelvhat a felső foghúshoz és a metszőfogakhoz ütődik, míg a nyelv hegye az alsó metszőfogak belső felületéhez támaszkodik), végül dentalis „t“ (a nyelv elülső része elzárja a fogsorok közötti rést). Grützner³³ (214—215. old.) szintén négy féle „t“ ismer.

Vietor⁵⁶ (239. old.) szerint „a német „t“ részint *apikal-präalveolaris* (ez képződik a nyelv hegyének szélével és az iny elülső részével), részint *dorsaalveolaris* (amelynél a nyelvhat a felső inyhez tapad). A nyelv oldalszéle a felső zápfogakkal és azok tartozékaival szintén zárlatot képez.“ A nyelvhat és a szájpadlás közötti űr a torokürrel közlekedik, a coanák a megfeszített inyvitortla által el vannak zárva.

Végül rá kell még mutatnunk Kempelen⁷ (252. old.) által említett egy körülményre, mely abban áll, hogy a „t“-nél a szájür körülbelül csak félakkora, mint a „p“-nél. Ebben rejlik oka annak, hogy a két hang különböző akusztikai hatású.

II. Anyagnyújtás.

A „t“ és „p“ képzésénél sok az analog-körülmény. A „p“ hangra vonatkozó utasítások a „t“-nél is érvényesíthetők. Azonban a „t“ levegőárama nem oly erős, mint a „p“-é, de nagyobb, szélesebb felületű.

III. Alkalmazás.

1. Bonet¹ (113. old.) azt mondja, ha a kiáramló levegő a zárlathoz ér, akkor „a siketnéma hirtelen rántsa le a nyelvét, körülbelül úgy, mintha nyálat akarna kiköpní.“

2. Reitter¹¹ (230. old.) a nyelvnek kellő mozgását úgy akarja elérni, hogy „a tanuló a tanár szájában lehetőleg tapogassa ki a nyelvnek a lepattanását.“

3. Hill²⁹ szerint a „t“ előmondásánál (szemléltetésénél) őrizkedni kell a nyelv helyzetének változtatásától, „mivel ez által a gyermeket tévútra vezethetjük, különösen eleinte.“ Nem tanácsos a nyelv hegyét a fogak közé helyezni. A „p“ és „t“-nek felváltott kiejtése többnyire célhoz vezet.

4. Hoffmann⁴⁸ (48. old.) azt állítja, hogy „a hiányos, gyengén képzett zárlat „sz“-féle hangot eredményez. Ha azt akarjuk, hogy a „t“ ne legyen „k“-s színezetű, akkor a zárlatot nem szabad nagyon hátul képeznünk.“

5. Walther⁵³ (215. old.) azt mondja, hogy „a siketnémák tanárai, hogy a „t“ zárlatát láthatóvá tegyék, gyakran — hibásan — a fogak közé tett nyelvvel képezik azt.“ „A nyelv beszéd közben sohasem kerüljön a fogakon kívüli helyzetbe.“ Azonban a tanárnak egyes esetekben meg van engedve, hogy az interdentális vagy dorsális „t“-ből kiindulva, fejlessze a „t“-t. Néha még a felső ajakkal képezett zárlatot is segítségül kell hívunk. Ebből az állásból kiindulva, a

nyelvnek fokozatos hátrábbhúzása által végül a helyes zárlatot kapjuk meg.

6. Kerner⁶⁰ „n“-ből fejleszti a „t“-t. Szemléltetés céljából ajánlja, hogy „az újjak hegyével tapintsuk meg az alsó metszőfogakat.“ Néha az „ng“-ből fejlesszük a „k“-t s aztán ebből a „t“-t.

7. Néha az „sz“-ből is fejleszthetünk „t“-t.

8. Gyakran előfordul, — különösen oly gyermekeknél, akiknek a felső zápfogaik hiányoznak, — hogy a „t“ oldalzárlatát hibásan és bizonytalanul az arc belső falán képezik. Miután a nyelvnek pontos beállítása a „t“ képzéséhez, a később kifejlesztendő hangok egész sorának (sz, j, i, s, r) előkészítő momentuma, szükséges, hogy meggyőződjünk az oldalsó zárlat pontos kiviteléről. Hogy a tanulónak fájdalmat ne okozzunk, egy kis pálcikával óvatosan eltoljuk az arc belső falát a fogaktól. A nyelv oldalsó szélei most a zárlatot — ha a gyermeket a „p“ ejtésére ösztökéljük — a zápfogakkal vagy azok inyével (foghúsával) képezik. Ugyanígy kell a zárlat helyes képzését a másik oldalon is begyakorolni. Az arc belső falai együttműködésének megszüntetésével tanítványainkat a helyes (kétoldali) artikulációra szoktatjuk. Hogy az arc együttműködését mindkét oldalon egyszerre megszüntessük, két pálcikát, vagy u. n. faollócskát használunk, amelyet az „s“ és „r“ képzésénél is értékesíthetünk. Folytonos gyakorlás, lan-kadatlan kitartás és türelem,*) ha nem is rögtön, de idővel mégis sikerrel koronázzák fáradságos munkánkat.

9. Egyes erélytelen tanítványainknál azonban néha még a legnagyobb bajlódás árán sem sikerül a „t“-t kifejlesztetni. Ilyenkor a hang kicsalása jobb időkre halasztandó.

10. A fogak hiányos fejlődése és különösen a felső metszőfogak gyakori hiánya a legtöbb esetben különleges eljárási módot igényel. A dentalis „t“ képzése semmiképpen sem ajánlatos. A cerebralis vagy cacumenalis „t“ megrögzítése sem célszerű. Leginkább megengedhető ily esetekben a dorsalis „t“ kifejlesztése. Beszédszervi hibákban szenvedő tanulóknak — a Vatter követelte „feltétlen hangtisztaság“ tekintetében — bizonyos engedményeket kell adnunk.

11. Néha sikerül a beszédszervek nyugalmi helyzetéből kiindulva is „t“-t nyernünk. A nyelv nyugalmi helyzete majdnem teljesen megfelel a „t“ állásának. Ebből a helyzetből indulunk ki és csukott szájjal be- és kilélegeztetünk. Eközben kissé lehúzzuk az alsó ajakat, hogy ezáltal egy kis ajaknyílást kapjunk. Első tekintetre meggyőződhetik tanár és tanítvány, hogy a nyelv a helyes „t“ állást foglalja el. Ezután a tanuló csak arra szorítandó, hogy a levegőt ne bocsássa ki az orrán keresztül, hanem explosív módon, a száján keresztül lökje ki a visszatartott levegőt.

IV.

A „t“, az „a“, „o“, „u“-val való kapcsolataiban rendszeren hátrább képződik, a kemény szájpdon; ellenben az „e, i, é“-vel kapcsolva, inkább előrébb, a metszőfogak tájékán képződik. Alkalmos gyakorla-

*) Dr. Aman I. C.¹⁰ (45. old.) mondja: „Ha a siketnémák oktatása már nem megy is csoda számba, de a hozzá szükséges türelem igazán a csodával határos.“

tok által az artikulációban mutatkozó e különbség magától kifejlődik. Épügy, mint a „p“-nél, itt is megkülönböztetünk — a levegőmozgás (légáram) akusztikai hatása szerint —: aspiratiós és inspiratiós „t^a“-t.

(Folyt. köv.)

VEGYESEK.

Kinevezések. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter *Emmer Istvánt* a X. fizetési osztály 3-ik fokozatába, *Hochrein Lajos*, *Berinza István*, *Sz. Szabó László*, *Góts Ottó*, *Takáts Gyula*, *Kun Ernő*, *Pakán Árpád*, *Gábor Lajos* és *Dankó Istvánt* a XI. fizetési osztály 3-ik fokozatába nevezte ki. Ugyancsak *Kovács Zoltán* okleveles gyógypedagógiai tanárt, továbbá *Katona Géza*, *Klampfer Ferenc*, *Molnár Antal*, *Milassin Gyula*, *Szirt János*, *Vollmann János*, *Zsutty Béla* és *Vasina János* másodéves gyógypedagógiai hallgatókat gyógypedagógiai intézetekhez beosztott állami tanítókká ideiglenes minőségben kinevezte. Ezekon kívül *Mayer Dezső*, *Fehérvári Sándor*, *Jónás A. Jenő*, *Maár János*, *Szép József*, *Szász József*, *Kuns Ferenc*, *Zengő Péter* és *Ürmösi Jenő* ugyancsak másodéves hallgatókat *tiszteletdíj mellett* szolgálattételre rendelte ki.

Áthelyezések. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1910. július 26-án kelt 82165. számú rendeletével eddigi állomáshelyükről áthelyeztettek: *Joó Sándor* az ifj. vakok szombathelyi, *Schnitzl Gusztáv* a siketnémák szegedi, *Miskey Károly* a siketnémák egri, *Schäffer Mátyás* a siketnémák váci, *Krupa Pál* a budapesti állami kisegítő, *Tasch Péter* az ifj. vakok szegedi, *Tiffert György* a borosjenői áll. gyógypedagógiai, *Eötvös László* a siketnémák egri, *Greiner László* a siketnémák debreceni s végül *Veress Lajos* a siketnémák körmöcbányai intézetéhez.

Siketnémák Zsebnaptára 1911-re. Megjelenik 1910. december elején. Az ország bármely társadalmához tartozó ember megtalálja a neki legmegfelelőbb naptárt. Egyedül a siketnéma az, aki illet hiába keres. Ezt a hiányt akartuk pótolni akkor, amikor a zsebnaptár szerkesztésére és kiadására vállalkoztunk. A naptár tervezetét már megállapítottuk s hisszük, hogy az a felnőtt- és az intézetekből kilépő siketnémáknak, továbbá a siketnéma-intézeti felsőbb osztályos növendékeknek, végül a siketnémák szüleinek hasznos tanácsadója, okos útmutatója s kedves olvasmánya lesz. Jeligenk: a szórakozva való tanulás. A naptárt változatos tartalommal akarjuk megtölteni. Célunk az, hogy a benne foglaltak rövidék, élvezetesekek legyenek. Hogy naptárunk a sorstársak szükségletét minél megfelelőbben kielégíthesse, hogy az a gyakorlati életben minél jobb kalauz legyen, azért kérjük a sorstársakat, hogy a naptár tartalmára vonatkozó gondolatukat, óhajukat, kívánságukat tudassák. A naptár egyik rovata a magyarországi felnőtt siketnémák név- és lakjegyzéke lesz. A naptár ára postai szállítással nélkül 1 korona lesz. Előjegyzéseket már most is elfogadunk. *Györgyfy Akos* és *Szentgyörgyi Gusztáv* a naptár szerkesztői, Vác.